

Nr 32

Av herr **Ohlin m. fl.**, *angående förslag till 1960 års riksdag om en plan för successiv sänkning av elevantalet per klass i skolorna, m. m.*

Genom skolan har samhället en möjlighet, som icke får försittas, att hjälpa ungdomen icke bara till goda teoretiska kunskaper utan även till en personlighetsdaning, som svarar mot de krav vårt rättssamhälle ställer på den enskilde medborgaren. Detta torde också vara en målsättning, varom alla numera är ense. För att skolan på ett tillfredsställande sätt skall kunna fylla den fostrande uppgift, den fått sig anförtrodd, måste man dock förutsätta att skolan lämnas tillräckliga resurser för att undvika disciplinära svårigheter inom skolans egen värld.

Det torde vara allmänt bekant, och det har i olika sammanhang även uppmärksammats av riksdagen, att skolan för närvarande i icke obetydlig utsträckning brottas med svårigheter av just disciplinär natur. Vi är av den uppfattningen, att det är en synnerligen viktig uppgift att undanröja dylika svårigheter i skolarbetet och vi anser även att det kan ske genom åtgärder av relativt begränsad ekonomisk räckvidd. Åtgärder som underlättar ungdomens sociala anpassning och fostran i samhället är enligt vår mening minst lika viktiga och ett nödvändigt komplement till åtgärderna på den rena rättsvårdens område. I en särskild, denna dag väckt motion har vi mot bakgrunden av det nära nog katastrofartade läge, som råder inom kriminalvårdens område, föreslagit en rad åtgärder ägnade att hejda den tilltagande brottsligheten. Vi har därvid funnit det särskilt angeläget, att samhällets resurser för omhändertagande och vård — icke minst av det stigande antalet unga lagöverträdare — förstärkes. Självfallet har vi i vår strävan att finna åtgärder, som kan begränsa den tilltagande kriminaliteten, varit medvetna om den beaktansvärda sanningen i talesättet, att det är bättre att stämma i bäcken än i ån. I det följande kommer vi därför att lämna förslag till sådana åtgärder för att förstärka skolans fostrande verksamhet som dels är av värde för skolans egen verksamhet, dels får ses som ett led i samhällets ansträngningar att vända strömmen bort från missanpassning och brottslighet och i riktning mot större hänsyn och ansvar människor emellan.

Att såväl pedagogiska som disciplinära olägenheter följer med undervisning i mycket stora klassavdelningar har konstaterats i många och vitt skilda sammanhang. I och för sig synes därför en omedelbar reform syftande till en allmän successiv sänkning av elevantalet per klassavdelning inom hela den

obligatoriska skolan och läroverksorganisationen vara synnerligen angelägen. Vissa skäl talar dock emot att så långtgående krav *nu* framföres. Även en obetydlig generell sänkning av elevmaximum skapar nämligen så betydande problem av både ekonomisk och praktisk art, att det utan ingående utredning är vanskligt att bedöma, om de över huvud taget för närvarande skulle kunna bemästras. I själva den principiella sakfrågan har riksdagen emellertid tidigare visat en klart positiv attityd. Sålunda har riksdagen redan 1956 i anledning av de likalydande folkpartimotionerna I: 421 och II: 513 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhållit om utredning och förslag rörande sänkning av lärjungeantalet i undervisningsavdelningarna inom folkskoleväsendet samt vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter. Statsutskottet anförde i sitt utlåtande nr 154 år 1956, att vissa utredningar visserligen var i gång hos seminarieutredningen, men att dessa i första hand endast torde avse möjligheten att återgå till 1947 års bestämmelser i fråga om lärjungarnas fördelning på läraravdelningar. »Utskottet förutsätter», heter det vidare i utlåtandet, »att förslag i sistnämnda hänseende kommer att föreläggas 1957 års riksdag, men anser det önskvärt, att därjämte en sammanfattande utredning kommer till stånd, som gör det möjligt att bedöma verkningarna i olika hänseenden och angelägenhetsgraden av tänkbara delreformer och att sätta in de tillgängliga lärartillgångarna på de punkter, där de gör största nyttan. Vid utredningen, som bör avse såväl folkskolan som de högre skolorna och omfatta även gymnasialstadiet, torde bland annat de synpunkter, som anlagts av realskoleutredningen och i motionerna I: 421 och II: 513, förtjäna att beaktas. I fråga om förstärkningsanordningarna i realskolan torde hänsyn bland annat böra tagas till möjligheterna att praktiskt utnyttja ett eljest uppkommande läraröverskott i den ena eller andra ämneskombinationen. Utredningen bör vara färdig i så god tid, att ytterligare förslag i ämnet om möjligt skall kunna föreläggas 1958 års riksdag.»

Det förtjänar i detta sammanhang omnämnas, att realskoleutredningen — med den nuvarande ecklesiastikministern som ordförande — i sitt betänkande »Realskolan under övergångstiden» mycket starkt understrukit önskvärdheten av en sänkning av lärjungemaximum i klassavdelningarna. Utredningen anförde bland annat följande:

»Särskild uppmärksamhet kräver slutligen frågan om klassernas storlek i den treåriga realskolan. Huru arbetsförhållandena kommer att gestalta sig inom denna realskoleform är visserligen ännu svårt att med full säkerhet bedöma. Om lärjungar, som icke flyttas, i viss utsträckning överförs till den fyraåriga linjen, skulle lärjungeantalet utan särskilda åtgärder i övrigt nedgå redan i klass 2³ och ännu mer i 3³. Möjligt är dock, att dessa lärjungar i det övervägande antalet fall kommer att föredra att gå vidare i kurserna för att avlägga särskild realexamen. Under alla omständigheter, torde emellertid behovet av mindre klasser i den treåriga realskolan vara så påtagligt, att

denna skolform bör tillerkännas förtur vid en sänkning av lärjungemaximum. Skälen är i stort sett desamma som föranledde att de kommunala mellanskolorna under sin första tid fick arbeta med lägre lärjungemaximum än de allmänna läroverken. Antalet kvarstare kan sålunda väntas bli mindre och därmed en besparing av elevplatser vinnas samt i sinom tid även en besparing i lokaler och lärarkraft. I nuvarande läge tillkommer vissa psykologiska synpunkter. Skulle den treåriga realskolan ej på några års sikt beredas denna förtursrätt, riskerar man att föräldrarna kommer att hysa viss skepsis mot den för dem nya skolformen. Det kunde förmodas, att de treåriga linjerna inte komme att accepteras vare sig av skolstyrelserna eller av de inträdessökande i den utsträckning vi förutsatt. Om å andra sidan ett utbrett medvetande råder om att den treåriga realskolan gynnar eleverna i så måtto, att de kommer att få arbeta i mindre och lätthanterligare avdelningar, torde denna skolform komma att få en sådan dragningskraft, att färre avdelningar av de mera utrymmeskrävande fyraåriga linjerna behöver inrättas och plats-tillgången därigenom förbättras.

Vi anser det därför önskvärt, att den treåriga realskolan från det läsår, då den kommer att bli realskolestadiets huvudform, bereds möjlighet att arbeta med ett elevmaximum av 30 lärjungar per klassavdelning. I nuvarande brist-situation anser vi oss emellertid icke kunna fixera den tidpunkt, då detta blir möjligt. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att, så snart lärartillgången det medger, på denna och andra punkter framställa de förslag rörande sänkning av lärjungemaximum, som den anser genomförbara.»

Av realskoleutredningen själv förutsågs tidpunkten, då den treåriga realskolan skulle komma att bli realskolans huvudform, inträffa läsåret 1958/59. Till följd av vissa lokala svårigheter har så icke blivit fallet, men man torde dock nu med säkerhet kunna anta att tidpunkten icke inträder senare än läsåret 1960/61.

Även 1955 års universitetsutredning har i sitt arbete uppmärksammat förevarande problem. I missivbrevet till sitt betänkande »Läraryrke och läraryrkesöverskott» säger sig utredningen vilja fästa departementschefens uppmärksamhet bland annat »på de möjligheter, som den framlagda undersökningen pekar på, då det gäller att tillgodose det allmänt insedda behovet av mindre klassavdelningar vid de högre skolorna».

I seminarieutredningens betänkande (SOU 1956/18) behandlades endast frågan om möjligheterna att beträffande elevantalet per läraravdelning i skolor av A-form successivt återgå från 1950 års skärpta krisbestämmelser till de bestämmelser av år 1947, vilka i sak enligt departementschefen (prop. 123/1957) »ursprungligen infördes som en krisåtgärd i början av andra världskriget». Seminarieutredningen föreslog, att denna återgång till 1947 års bestämmelser skulle genomföras successivt under loppet av tre år med början läsåret 1959/60. Vid remissbehandlingen intog endast statskontoret en av-

vaktande hållning till detta förslag. Flertalet remissinstanser yrkade på en snabbare återgång till 1947 års bestämmelser. Det dominerande argumentet i praktiskt taget alla yttranden var de uppenbara olägenheter, som i såväl pedagogiskt som disciplinärt avseende följer med alltför stora klasser. Det påpekades också, att en sänkning av elevantalet i läraravdelningarna är en förutsättning för att skolan skall kunna lösa de undervisnings- och fostringsuppgifter den fått sig anförtrodda. I många yttranden betecknades en sänkning av elevantalet i klasserna som den viktigaste skolreformen. Trots detta starka stöd för utredningens förslag ansåg departementschefen sig endast kunna förorda en återgång till 1947 års bestämmelser fördelad på fyra år med början läsåret 1959/60, vilket också blev riksdagens beslut. I propositionen erinrade departementschefen om »att inom ecklesiastikdepartementet pågår utredning rörande frågan om elevantalet i klasserna i folkskolans övriga former och i de högre skolorna. Såvitt gäller folkskolan beräknas denna utredning kunna slutföras under innevarande år.»

I sina för läsåret 1959/60 avgivna petita har skolöverstyrelsen bl. a. anfört, att en ytterligare allmän sänkning av elevantalet framstår som en icke minst från uppfostringssynpunkt mycket angelägen reform, vars genomförande underlättas av att elevantalet i låg- och mellanstadiet nu är statt i minskning och av att lärartillgången förbättras de närmaste åren. Skolöverstyrelsen vill starkt framhålla vikten av att berörda, inom ecklesiastikdepartementet pågående utredning slutföres.

Sammanfattningsvis måtte vi sålunda beträffande frågan om klassavdelningarnas storlek konstatera, *att* en samlad opinion givit uttryck för uppfattningen att en reformering av bestämmelserna rörande klassavdelningarnas storlek är i högsta grad önskvärd, *att* riksdagen redan 1956 anhållit om en sammanfattande utredning och förslag till 1958 års riksdag rörande sänkning av lärjungeantalet i undervisningsavdelningarna inom folkskoleväsendet samt vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter, *att* riksdagen år 1957 enligt Kungl. Maj:ts från den sålunda begärda utredningen helt oberoende förslag fattat beslut om att i skolor av A-form medge en sänkning av elevantalet i klassavdelningarna med ett halvt skolbarn per år under perioden 1959/60—1962/63, samt *att* ecklesiastikdepartementet i övrigt *icke förebragt den av riksdagen begärda sammanfattande utredningen och än mindre förelagt riksdagen förslag i ärendet.*

Vi yrkar därför på att ifrågavarande utredning påskyndas så att förslag, inrymmande en långsiktig plan rörande sänkning av elevantalet per klassavdelning inom hela den obligatoriska skolan samt vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter, kan föreläggas 1960 års riksdag. Vi är självfallet medvetna om att denna långsiktiga plan måste grunda sig på en successiv förbättring av lärar- och lokaltillgången men vill samtidigt erinra om att de största årskullarna nu befinner sig i 13—14-årsåldern och att folk-

skolan redan passerat sitt elevmaximum. Då vi är beredda att hårt driva kravet på en förhållandevis rask minskning av antalet elever i de särskilt utsatta skolformerna vill vi emellertid betona att detta är möjligt genom att vi samtidigt rekommenderar ett fortsatt och vidgat utnyttjande av skolpaviljonger, dels som komplement till s. k. permanenta skolbyggnader, dels som ersättning för dessa. I särskild i dag väckt motion har vi angett några riktlinjer för besparingar på skolbyggnadskontot och vi kommer i anslutning till Kungl. Maj:ts särskilda proposition i ämnet att ytterligare utveckla vårt krav på ett förenklat och förbilligt skolhusbyggande.

Kravet på en långsiktig plan beträffande klassavdelningarnas storlek får emellertid självfallet icke under några som helst omständigheter förhindra, att man med hänsyn till skolans stora akuta svårigheter — icke minst av disciplinär natur — parallellt därmed framlägger förslag till omedelbart verkande åtgärder av mera begränsad räckvidd.

I sitt svar på hr Heléns interpellation under sommarriksdagen förra året angående den disciplinära bestraffningen i folkskolan framhöll statsrådet Edenman, att förbättrad lärarutbildning, tillkomsten av skolpsykologer och skolkuratorer, gynnsammare betingelser för skolarbetet i form av mindre klassavdelningar och ökad gruppundervisning, inrättande av observationsklasser i större omfattning var faktorer att beakta vid bedömandet av skolans möjligheter att främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar. Skulle de egentliga disciplinära instrumenten visa sig otillräckliga eller mindre lämpliga, så måste man givetvis söka förbättra och komplettera dem. Avslutningsvis uttalade statsrådet, att han givetvis vore tacksam för varje uppslag till ytterligare *positiva* åtgärder i syfte att främja skolans fostrande verksamhet.

I hög grad har ecklesiastikministern blivit bönhörd i detta avseende. I sina *petita* för läsåret 1959/60 har nämligen skolöverstyrelsen framlagt förslag till ett flertal *positiva* åtgärder i detta syfte. I årets statsverksproposition har emellertid dessa förslag endast i ringa omfattning beaktats. Som exempel skall här endast nämnas den njugghet med vilken Kungl. Maj:t länge behandlat frågorna om en förstärkning av skolans psykolog- och kuratorsorganisation. Även i år fördröjs den angelägna utbyggnaden av skolpsykologorganisationen. Sålunda avstyrker Kungl. Maj:t såväl skolöverstyrelsens begäran om extraordinariesättning av tre regionala tjänster som även en begäran från lärarhögskolan i Stockholm om en skolpsykologtjänst. Att även behovet av skolkuratorer är mycket angeläget kan beläggas av följande utdrag ur skolöverstyrelsens senaste *petita*:

Behovet av skolkuratorer har under det senaste läsåret accentuerats allt kraftigare. Av till överstyrelsen ingivna redogörelser över verksamheten framgår klart skolkuratorernas allt större betydelse för lösande av problem av skolsocial art. Omdaningen av skolväsendet, de stora klasserna, lärarnas

arbetsbörda, bristen på utbildade lärare, de inackorderade och resande elevernas förhållanden, den krissituation, i vilken många hem befinner sig, rekryteringen av elever från hem, som saknar fast skoltradition, samverkar till att skapa elevproblem, som för sin lösning kräver en särskild befattningshavare. Överstyrelsen vill tillika understryka sin tidigare framförda åsikt, att en förstärkning av skolkuratorsverksamheten är ett effektivt medel, när det gäller förebyggande ungdomsvård. Samma uppfattning redovisar de riksdagsledamöter, vilka av chefen för justitiedepartementet genom beslut den 17 januari 1957 förordnats att inom departementet delta i konferenser för samordning av åtgärderna mot ungdomsbrottsligheten. I en från nämnda ledamöter till vederbörande departementschef ställd skrivelse med redogörelse för vissa åtgärder, som på ett mera avgörande sätt skulle kunna antagas inverka på brottslighetsutvecklingen, betonas vad gäller skolan och de anpassningsstörda barnen: »Skolorna — framför allt i större städer och samhällen — bör vidare i långt större utsträckning än nu beredas tillgång till skolpsykologer och skolkuratorer.»

Skolöverstyrelsen, som anser det mycket angeläget att även enhetsskolan med dess speciella struktur och därav betingade allvarliga elevproblem får tillgång till skolkuratorer, begränsade dock sitt anslagsäskande för 1959/60 till att avse medel för inrättande av en heltidstjänst och 23 halvtidstjänster som kuratorer vid allmänna läroverk samt för timanställda skolkuratorer vid tre samrealskolor.

I årets statsverksproposition förordar departementschefen inrättande av den begärda heltidstjänsten men i övrigt endast en anslagsförstärkning med 20 000 kronor, vilket knappt torde förslå till tre nya halvtidstjänster.

Skolans lärarkårer har i många sammanhang sagt ifrån, att man inte kan dröja med alla kostnadskrävande åtgärder, avsedda att förbättra vardagens arbetsläge i klassrummen, till den tidpunkt då de stora årskullarna har passerat genom hela skolsystemet. Dels skulle en sådan fördröjning vara djupt orättvis mot barnen i dessa stora årskullar, som redan i andra sammanhang missgynnats, dels riskerar man att undervisningssituationen i många sammanhang blir ohållbar.

Visserligen har Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition på förslag av skolöverstyrelsen beräknat 500 000 kronor för s. k. särskild observationsundervisning. Det är emellertid att märka att denna skulle begränsas till folkskoleväsendet och att skolöverstyrelsen — säkerligen som en följd av finansministerns direktiv om yttersta återhållsamhet vid anslagsäskanden från de centrala ämbetsverken — inskränkt sig till att föreslå sådan observationsundervisning av enskild elev eller grupp av elever i högst 1 000 veckotimmar för hela landet. Härav följer att regelrätt observationsundervisning blir ett medel att rätta till en redan utbruten förtroendekris mellan en lärare och hans elever och icke kan tjäna det väl så viktiga syftet att förebygga sådana kriser. För att tjäna det senare syftet fordras utan tvekan mera radikala nedskärningar av alltför stora och svårfostrade klasser. I avvaktan på att Kungl.

Maj:t förelägger riksdagen en långsiktig plan för generell minskning av antalet barn per klass föreslår vi därför nu, att riksdagen beslutar om ett extraordinärt förstärkningsanslag, avsett att alltefter de skiftande förhållandena i städer och på landsbygd i små och stora skolenheter användas i syfte att underlätta skolans fostrande verksamhet. Anslaget begränsas till att utnyttjas på tonårsstadiet. De skolformer som kan komma i åtnjutande av anslaget bör enligt vår mening vara enhetsskolans högstadium, den treåriga realskolan och folkskolans 7—9 klasser. Vi föreslår att anslaget utformas som ett reservationsanslag ställt till Kungl. Maj:ts förfogande. Kungl. Maj:t bör i sin tur fördela medlen på länsskolnämnderna och skolöverstyrelsen (i det speciella avseende denna utövar länsskolnämnds funktion) exempelvis på grundval av antalet läraravdelningar inom resp. nämnds område.

Anvisningar för utnyttjande av anslaget är givetvis erforderliga men bör enligt vår mening ej utformas så snävt, att icke lokala initiativ och bedömanden inom länsskolnämnderna kommer till sin rätt. Härmed skulle samtidigt tillgodoses ett väsentligt syfte med införandet av de regionala mellaninstanserna och tillskapandet av de gemensamma skolstyrelserna.

Vi vill peka på att riksdagen redan genom sitt beslut i november 1958 (statsutskottets utlåtande nr B 78/1958) förutsatt att länsskolnämnderna skall medges rätt att enligt Kungl. Maj:ts anvisningar besluta om sådan gynnsammare fördelning av eleverna på klasser, att övergång till lägre skolform undviks. Självfallet uppkommer härigenom kostnader för statsverket. Dessa bör täckas ur här föreslagna förstärkningsanslag.

I rätt många skolor av B-form tvingas en lärare nu att samundervisa fem årskullar — klasserna 3—7. Det allmänna önskemålet att med utnyttjande av skolskjuts överföra eleverna i sjunde klass till närliggande skola av A-form förhindras i många fall av de anvisningar från 1950 som stipulerar att ett visst antal elever måste finnas kvar i sådan B-skola. För att förhindra en eljest ofrånkomlig skolindragning borde här en friare prövning kunna ske utan hinder av den förhållandevis obetydliga kostnadsstegring som uppkommer för statsverket. Även här lämpar sig ett särskilt förstärkningsanslag väl för att göra en sådan friare prövning möjlig.

I det följande anger vi ytterligare exempel på hur en verklig och snabb förbättring i skolans vardagsarbete skulle kunna åstadkommas genom införandet av detta förhållandevis fritt användbara förstärkningsanslag. Läraruppsättningen i en skola kan tillfälligtvis — i samband med längre sjukledighet, tjänstledighet vid befodringskurser m. m. för ordinarie lärare — bli sådan, att oerfarna eller icke fullt kompetenta lärarkrafter måste överta undervisningen i svårhanterliga klasser. Det skulle då vara till stor fördel för skolledningen att kunna tillfälligtvis dela upp en sådan klass, trots att gällande generella bestämmelser icke tillåter en sådan åtgärd. På ett annat håll är det en tillräcklig hjälp att få dela upp en klass under vissa timmar. Det kan

tänkas att en gift kvinnlig lärare på orten kan förmås att rycka in och tjänstgöra motsvarande timmar. Trots att lärarförsörjningen nu i folkskolan går mot en rask förbättring, måste man nämligen beakta vikten av att ej överanstränga de personella resurserna. Att en viss reserv står till förfogande även på ämneslärarsidan är dock uppenbart, i synnerhet när det är fråga om en till ett mindre antal veckotimmar begränsad tjänstgöring. I lättundervisade klasser bör f. ö. tillfälligtvis akademiskt studerande ungdom i viss utsträckning kunna tjänstgöra som vikarierande lärare.

På ett tredje håll kan man finna det särskilt värdefullt att med utnyttjande av medel ur förstärkningsanslaget få tillgång till psykologisk eller kurativ expertis, hämtad utanför skolans egen lärarkrets. Många kommuner skulle säkert vara villiga att själva ge visst bidrag till kostnaderna för att med hjälp av specialutbildade krafter övervinna en skolsocial krissituation av en typ, där en psykolog, en psykiatrisk utbildad läkare eller en socialarbetare — exempelvis på deltid — kan göra en insats bland de svårfostrade eleverna. Att skapa bättre kontakter för samarbetet mellan skola och hem är en fjärde uppgift som under en uppbyggnadsperiod kan resa ekonomiska anspråk på skolmyndigheterna. De i den nya skolstadgan föreslagna skolråden kan liksom målsmannaföreningarna ofta komma att hämmas av brist på medel, som förhindrar genomförandet av en värdefull försöksverksamhet. Det vore också värdefullt, om de lokala skolstyrelserna medgäves rätt att — genom nedsättning i tjänstgöringsskyldigheten eller genom arvodering av övertidsarbete — stimulera lärare till att åta sig hembesök hos svårkontaktade elever och föräldrar eller genom att hålla särskild mottagningstid på kvällar för föräldrar och elever, som icke kommer sig för att utnyttja nu förekommande kontaktmöjligheter med läraren.

Självfallet bör verksamhet som finansieras genom det här föreslagna förstärkningsanslaget framför allt grundas på lokala initiativ och det är viktigt att länskolnämnderna verkligen får möjlighet att genom snabba beslut undvika att krissituationer uppkommer. Erfarenheter från andra poster under åttonde huvudtiteln pekar på att rörliga förstärkningsanslag av denna typ verkligen påverkar utvecklingen i gynnsam riktning. Skolöverstyrelsens försöksanslag har sålunda på det centrala planet smidigt kunnat utnyttjas i reformverksamheten. De särskilda anslag som på universitetsplanet ställts till förfogande har också lett till en aktivisering av det dagliga undervisningsarbetet. Det gäller nu att visa den nya skolstyrelseorganisationen förtroendet att efter lokala förhållanden kunna tillfredsställa särskilt behjärtansvärda önskemål till gagn för skola och hem och inte minst den uppväxande generationen.

Vi hemställer,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att den tidigare av riksdagen begärda sammanfattande utred-

ningen, syftande till en plan för en successiv sänkning av elevantalet per klass inom hela skolväsendet, färdigställs i sådan takt att förslag kan föreläggas 1960 års riksdag; samt

att riksdagen måtte besluta att för budgetåret 1959/60, under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag, rubricerat »Åtgärder för skolans fostrande verksamhet», av 4 000 000 kronor, att av Kungl. Maj:t fördelas mellan läns- skolnämnderna (skolöverstyrelsen).

Stockholm den 21 januari 1959

Bertil Ohlin

Wald. Svensson

Henning Gustafsson
i Skellefteå

Sven Wedén

Sven Gustafson
i Göteborg

Ragnhild Sandström

Gunnar Helén

O. Malmborg